

La BOELLA

Gran i antic mas i castell, prop de Reus, però enclavat en te. La Canonja; també riera i gran partida (Montanya, monogr. de Reus, 1976, pp. 379, 227, 176, 157), i Amigó (NLL i NPP de Reus, 99). L'immortal Marian Fortuny nasqué a Reus 11-vi-1838 en una casa coneguda amb el nom de *La Boella*, en l'arreal de Robuster (Bartrina, *Perpetuïnes*, 33.9f), casa que deu prendre nom del mas tan antic, però bastant allunyat de la ciutat. També en deuen ser succedanis *La Buella* a Constantí (Sagarra, 185-6); i el castell, pertanyent al Comte de Sicart, a Vila-seca de Solcina; i el torrent o camí de *la buèla* te. la Selva (enq. de 1953).¹

DOC. ANT. 1171: en el testament d'Hug de Rocafort, arquebisbe de Tarragona: «laxo Terrachonensi Canonicae et preposito totum hoc quod --- requirebam in manso *Boella*, qui fuit de Bg. de Rafegera» (Villan., *Vi. Lit.* xix, 268.1f). Amigó registra *la Buella* en un capbreu de 1419; i, en molts altres capbr. del S. xv: mina de *la Boella*, riera de *la Boella*, bassa dita de *la Boella*, any 1634. En el recull Montanya: *La Boella* a. 1707 i altres mencions d'interès.

ETIM. Ja la situació geogràfica indueix a cercar-la en l'àrab; i ens hi confirma i orienta un nom *Bufalla*, diferent, però no massa distant, en un doc. de 1074, com a nom d'una serra, afrontació N. del castell de Montclar, en direcció de Les Piles (uns 50 k. al NNO. de la Canonja): «puçolo qui est in ipso solo de ipsa serra de *Bufalla*» (CCandi, *Mi. Hi. Cat.* II, 22, el qual accentua erròniament *Bufallà*, sense cap indicatiu ni prova).

Atesa una i altra forma, crec que es tracta d'un NP aràbic conegut: (*A*)*bu Bälla*, car el *B* és una aspiració lleu, sonora, que de vegades és imitada imperfectament com *-f-*, però tant o més sovint s'esvaeix del tot; la *a*, no havent-hi emfàtica, sona molt pròxima a *è*, però també podia ser percebuda com una *a*. Doncs, per una banda, *L'Aboella*, amb la *A*-conservada si bé aglutinada a l'article, i per l'altra *Bufalla*, amb l'afèresi corrent dels noms en *Abu*. A Algèria és avui *Buballa* (GGAlg), i s'hi usa també, tant allà com al Nedjd (Hess, 56), el simple *Hälla*, amb *h*, pertanyent a la fecunda arrel aràbiga *bil* 'començar, aparèixer, fer tal o tal temps' a la qual pertany el deriv. *Balla* 'pluja'; també hispanoaràbiga en el derivat *bilal* «luna nova» (RMa, 463.4f., *bilil* PAlc, 296a13), i molt productiva en NPP dels beduïns, i altra gent, d'Aràbia (sis noms en Hess, p. 52).

Del mateix nom deu ser derivat el de la pda. *El Boelli* (xxv, 56.21) te. Quatretondeta; versemblantment *al-bubälli*, adj. nisba; que segurament és el nom que tenim a Algèria, transcrit *Bouilli* (GGAlg 70c).

Retracto l'etimologia ALBUCILLA en què m'havia fet pensar el nom de la conspícua dama romana perseguida i morta per Tiberi (Tàcit vi, xlviii), i celebrada per Montaigne (*Essais*, vol. II, cap. 13).

Un altre NL, antic a Val., sembla tenir un origen quasi igual. Avui donen *BOFILLA* nom d'una pda.

no llunyana de Morvedre (*An. Ce. Cult. Val.* VIII, 179). Més exactament és te. de Bétera i en temps de la conquesta era un poblat que es presenta com bessó de Bétera; segons ens conta Jaume I: «venc-nos misatge un sarraí --- de Bétera e de *Bufile*, que's retriem --- e puys haguem Bétera e *Bufile*, e puys tornam-nos-ne al Pug» (*Cròn.* 254, p. 297.1, 16), si bé l'ed. de Val. 1556, també de bona tradició ms., posa *Bulla*: sembla clar que és basant-se en un ms. que diria *Buyla*, amb *y* tònica (on *yl* fou interpretat a tort com la var. gràfica de *ll*). Segons SSiv., 157, avui és un despoblat, reduït a pda. del te. de Bétera, però en el *Rept.* consta com alqueria *Boyla* (p. 371), donada el 1237 al comandador d'Alcanyís.

Ja llavors tenim notícia d'una altra *Builla*, alqueria de la vall d'Albaida (*Rept.* 460), donada a dos cavallers el 1249 (SSiv., *ibid.*).

L'ètimon ha de ser pràcticament el mateix que el dels noms anteriors tarragonesos i *El-Boelli* valencià; car en uns i altres trobem la mateixa alternància entre *-f-* (*Bufile*, *Bofilla*, de Jaume I etc.) i hiatus (els dos *Boyla*, *Builla* del *Rept.* i de l'ed. de Val. 1556). Pot ser per un altre vocalisme dels noms de l'arrel *bil* (*Helila*, *Helella*, *Hellel*, *Helal*, *-ala*, *-ālī*, GGAlg 190, *Ben-Helāl*, id. 42; *Hellāl*, *Helāl(a)*, i el dim. *Hléjijil* (Hess, 52b). O bé el femení corresponent a *al-Boelli* de Quatretondeta: car *bu-belliya*, essent tancada la síl·laba precedent, el parlar vulgar accentuaria *Bu-bel·l·ya*: d'on, per metafonia, *Bubill·ya*.

Guardem-nos, però, de confondre-hi el NP BOÏL, per més que aquest hagi tingut el seu major descabellament en terra valenciana, on ja els *Boil* rebien terres en el moment de la Conquesta: en particular Benet i Pere *Boil*, com ja consta en els anys 1240.

En l'origen és NL i NP aragonès. Els *Boil* figuraven en efecte entre els companys de Jaume I en les cavalcades del gran rei; però provenien tots del senyor del poble i castell de *Boil* (Sta. Ma. de *Boil* 7 k. al Sud de Boltaña), en el Sobrarbe (pron. també *Buil*, cf. Madoz, s. v.), el qual hi testà l'any 1163, però ell prengué nom del lloc (no viceversa), car abans havia tingut altres senyors: «Senior Tizon in *Boil*» en doc. d'Aínsa a. 1124 (citat entre senyors aragonesos, de Boltaña, S. Victorian, Osca etc.): *BABL* VII, 297; i poc després passà per les mans del Comte de Pallars a. 1136. No ens enganyem, però, car ell figura allí l'any 1136 entre els senyors aragonesos: «Comte Arnal Mir de Pallars en *Boyl*» (*BABL* VI, 56); després, ja els senyors prenen nom del castell i poble, com el de 1163.

La població segueix citada sovint en els docs. alt-aragonesos dels Ss. XII i XIII; *Boile* a. 1124 (colle. Moreau, vol. 2), citat no sols amb Llaguarres sinó amb pobles aragonesos de fora de Ribagorça): *Boyl* 1263 (Nav. Tomás, *Docs. Ling. A-Ar.* 13, 5.15), 1286 (*BABL* IX, 162); 1315 (*CoDoACA*).

Ve, doncs, de BOVILE 'corral o pleta de bous i vaques'.

Boilgas riuet afl. del Túria en el Rincón de Ademuz te Vallanca (Cavanilles II, 74); i *Buielgas* BOVİLICAS